

Επίκαιρα

Θέματα Συνταγματικού Δικαίου

Υπεύθυνος ύλης: Ξενοφών Κοντιάδης

Μάρτιος 2013, Τεύχος 23

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Άρθρα

- «Ποιες ήταν οι πιο σημαντικές ιδέες του Dworkin;», Stephen Griffin
- «Ο Προμηθέας και οι Θεοί: το μετέωρο βήμα του δήμου», Κωνσταντίνος Τσουκαλάς
- «Προσχηματική αναθεώρηση», Ξενοφών Κοντιάδης
- «Ανάγκη για θεσμούς άμεσης δημοκρατίας», Γιάννης Α. Τασόπουλος
- «Όχι άλλη άσκοπη συνταγματική αναθεώρηση», Γιώργος Γεραπετρίτης
- «Η εσχάτη πλάνη», Σταύρος Τσακουράκης

Νέες δραστηριότητες του Κέντρου Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου – Ιδρύματος Θεμιστοκλή και Δημήτρη Τσάτσου

Εκδηλώσεις

- Κύκλος Εκδηλώσεων για την Ανανέωση του Πολιτικού Συστήματος
- «Πολιτικό χρέμα και διαφθορά», Ινστιτούτο Goethe Αθηνών, 6 Μαρτίου 2013, ώρα 18:00

Προγράμματα

- “Surveying LGBT people and authorities: qualitative component of public authorities’ research”

Βιβλίο του μήνα

- “Routledge Handbook of Constitutional Law”, M. Tushnet/Th. Fleiner/Ch. Saunders (eds.), Routledge 2013, 504 σελ.

Ποιες ήταν οι πιο σημαντικές ιδέες του Dworkin;

Stephen Griffin, Καθηγητής Συνταγματικού Δικαίου, Πανεπιστήμιο Tulane

Με το θάνατο του Ronald Dworkin σίγησε μια σημαντική και δυναμική φωνή υπεράσπισης της Αμερικανικής φιλελεύθερης παράδοσης. Από ιστορικής απόψεως πώς συνέβαλε ο Dworkin στην παράδοση αυτή και συγκεκριμένα στον τρόπο με τον οποίο συσχετίζεται με την αντίληψή μας για το Σύνταγμα;

Στο μυαλό μου δύο από τις πρώιμες συμβολές του Dworkin ξεχωρίζουν για την εξέχουσα ιστορική τους βαρύτητα. Είναι δύσκολο να το ανακαλέσει κανείς πια στην μνήμη του, όμως η φιλελεύθερη σκέψη στο συνταγματικό δίκαιο πριν τον Dworkin ήταν συχνά επιφυλακτική ως προς το εάν οι ηθικές αξίες μπορούν να παίξουν κεντρικό ρόλο στη συνταγματική ερμηνεία. Οι αιτίες προέλευσης του σκεπτικισμού αυτού περιγράφονται εξαιρετικά στο βιβλίο αναφοράς του Ed Purcell “Η κρίση της δημοκρατικής θεωρίας” και καθίστανται σαφή στην κριτική που άσκησε ο Herbert Wechsler στην απόφαση Brown καθώς και στην απροθυμία του John Hart Ely να αποδεχθεί ότι η υπεράσπιση της δημοκρατίας αναγκαστικά γίνεται μέσω της χρήσης ηθικών επιχειρημάτων, τα οποία αναπόφευκτα περιέχουν συγκρουόμενες θέσεις.

Από την αρχή ο Dworkin άσκησε αυστηρή κριτική στον ηθικό σκεπτικισμό. Τα γραπτά του, όπως και αυτά του John Rawls, δημιούργησαν έναν φιλόξενο χώρο για την διεξαγωγή ενός ορθολογικού διαλόγου πάνω στη σύγκρουση αντιτιθέμενων αξιών. Μπορεί να κάνω λάθος, όμως πάντοτε θεωρούσα ότι η θέση του Dworkin για την ύπαρξη μίας “ορθής απάντησης” μπορεί να γίνει αντιληπτή ως αντισκεπτικιστική. Αν κάποιος δεν είναι σκεπτικιστής ως προς τις ηθικές αξίες, κάποια εκδοχή της “ορθής απάντησης” έπεται. Αυτή τουλάχιστον είναι η σκέψη που έκανα αφού είχα την τύχη να μελετήσω την “Αυτοκρατορία του Νόμου” στο πλαίσιο των σεμιναρίων του Dworkin στο

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Άρθρα

- «Ποιες ήταν οι πιο σημαντικές ιδέες του Dworkin;», Stephen Griffin
- «Ο Προμηθέας και οι Θεοί: το μετέωρο βήμα του δήμου», Κωνσταντίνος Τσουκαλάς
- «Προσχηματική αναθεώρηση», Ξενοφών Κοντιάδης
- «Ανάγκη για θεσμούς άμεσης δημοκρατίας», Γιάννης Α. Τασόπουλος
- «Όχι άλλη άσκοπη συνταγματική αναθεώρηση», Γιώργος Γεραπετρίτης
- «Η εσχάτη πλάνη», Σταύρος Τσακουράκης

NYU το 1986. Φυσικά ήταν εκπληκτικός δάσκαλος και εξαιρετικά γοητευτική προσωπικότητα.

Μια άλλη σημαντική ιδέα του ήταν η σύλληψη των δικαιωμάτων ως ατού. Εδώ το επιχείρημα είναι ότι αν έχεις ένα συνταγματικό δικαίωμα, αν *πράγματι* έχεις ένα δικαίωμα, τότε έχεις κάτι που δεν μπορεί να υπερκεραστεί από μια πρόσκαιρη πλειοψηφία, ή από αυτό που νομίζω πως ο Rawls αποκαλεί "στάθμιση κοινωνικών συμφερόντων". Και εδώ είναι δύσκολό πια να ανακαλέσει κανείς στη μνήμη του ότι στο συνταγματικό δίκαιο εκείνης της εποχής επικρατούσε η στάθμιση αντιτιθέμενων συμφερόντων κατά την προσέγγιση του Frankfurter. Υπήρχαν κάποιες εξαιρέσεις, όπως η υπόθεση του χαιρετισμού στη σημαία στην οποία ο δικαστής Frankfurter είχε μειοψηφήσει. Όμως η νομική κοινότητα υπό την επίδραση του Frankfurter έμοιαζε συχνά απρόθυμη να υποστηρίξει ότι τα δικαιώματα είναι πυλώνες ελευθερίας και ισότητας που δεν μπορούν να κλονιστούν. Αυτή η θεώρηση έχει πια ίσως ενσωματωθεί στη φιλελεύθερη σκέψη. Όμως ο Dworkin υπήρξε μια πρωτοπόρα και ξεχωριστή φωνή που υποστήριξε αυτή την πολύτιμη ιδέα. Ο συγγραφέας αυτών και πολλών άλλων συμβολών στη φιλελεύθερη παράδοση θα λείψει σε όλους μας.

(επιλογή-μετάφραση: Αλκμήνη Φωτιάδου)

<http://balkin.blogspot.gr/14/02/2013>

Ο Προμηθέας και οι Θεοί: το μετέωρο βήμα του δήμου

Κωνσταντίνος Τσουκαλάς, Ομότιμος Καθηγητής Κοινωνιολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών

Η φανταστική συγκρότηση της αυτονομίας είναι ταυτόσημη με τη μη οριοθετησιμότητά της. Ο κυρίαρχος δήμος δεν δεσμεύεται ούτε από την παράδοση, ούτε από τη συνήθεια, ούτε από τους Θεούς, ούτε όμως και από τον καθαρό Λόγο. Και σε κάθε στιγμή, ο νόμος μπορεί να αλλάξει. Έτσι, στην αρχετυπική της μορφή, η δημοκρατία νοείται ως διαρκές βουλευσιακό παρόν. Το παρελθόν συντηρείται μόνον ως έμπνευση και ως μνήμη. Οπλισμένος με την προμηθεϊκή φωτιά και κοιτώντας πια μόνο τον καθρέφτη του, ο πρωτογενώς ανεξέλεγκτος δήμος υπάρχει και δρα αυτοαναφορικά. Όταν τίποτε δεν είναι προαποφασισμένο, όλες οι αποφάσεις είναι ανοικτές και θεμιτές. Και γι' αυτόν ακριβώς τον λόγο, ο λαός δεν μπορεί ποτέ να «πλανάται». Δρα στο όνομα της αυτόνομης,

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Άρθρα

- «Ποιες ήταν οι πιο σημαντικές ιδέες του Dworkin;», Stephen Griffin
- «Ο Προμηθέας και οι Θεοί: το μετέωρο βήμα του δήμου», Κωνσταντίνος Τσουκαλάς
- «Προσχηματική αναθεώρηση», Ξενοφών Κοντιάδης
- «Ανάγκη για θεσμούς άμεσης δημοκρατίας», Γιάννης Α. Τασόπουλος
- «Όχι άλλη άσκοπη συνταγματική αναθεώρηση», Γιώργος Γεραπετρίτης
- «Η εσχάτη πλάνη», Σταύρος Τσακουράκης

αυθύπαρκτης και αυτονομοποιούμενης βούλησής του, και όχι της αλήθειας. Συγκροτείται αντί και στη θέση εκπεσόντων πλέον Θεών.

Με αυτήν την έννοια, η δημοκρατική αυτονομία συνιστά την ύψιστη Ύβρη ενάντια στους Θεούς. Το τίμημα που θα πληρώσουν οι ασεβείς είναι όμως βαρύ. Στερημένοι από το ανακουφιστικό άλλοθι της ετερονομίας και της πίστης, καταδικασμένοι στους λαβύρινθους της ριζικής «μη αποφασισιμότητας», ριγμένοι σε ένα αέναο παρόν και φαντασιώνοντας το απρόβλεπτο και ανεξέλεγκτο μέλλον, θα στερηθούν το ανακουφιστικό άλλοθι της ετερονομίας. Ως κατ' επιταγήν μαθητευόμενοι μάγοι, δεν υπάρχουν ως εφησυχασμένα ενεργούμενα, αλλά ως αγωνιώντας υποκείμενα. Η αξιακή αυτονομία και η υπαρξιακή αξιοπρέπεια πληρώνονται με την καθολική αβεβαιότητα και τον εσωτερικευμένο τρόπο. Και αυτό ακριβώς είναι το μεγαλείο της δημοκρατίας.

Η νεωτερική φιλελεύθερη τάξη επιχείρησε να υπερβεί τη ριζική αυτή αβεβαιότητα. Τα Συντάγματα, τα αναπαλλοτρίωτα ατομικά δικαιώματα και η αυστηρή διάκριση των εξουσιών αποσκοπούν πριν από όλα στην απάλυνση του τρόμου των κρατούντων μπροστά στη δημοκρατική απροσδιοριστία. Ακόμα και αν η αφετηριακή αυτονομία οφείλει να διατηρείται, πρέπει ταυτόχρονα να μπορεί να τιθασεύεται. Αυτή άλλωστε είναι η βαθύτερη ουσία της φετιχοποίησης της «νομιμότητας» και του Κράτους Δικαίου. Ο αυτεξούσιος δήμος δεν πρέπει να πειραματίζεται με τους δαίμονες και με τη φωτιά. Έτσι, η πολιτική θα υπαχθεί στο «πολίτευμα» και η αυτονομία θα ασκείται στα όρια του καταστατικού νόμου. Έστω λοιπόν και αν κάποια στιγμή θα το επιθυμούσε, ο λαός δεν «δικαιούται» να γνωματεύει υπέρ της ανομίας, της ανατροπής ή της επανάστασης. Ως «αυτοκτονικές», οι αποφάσεις αυτές είναι «παράλογες», «παράνομες» και «αντισυνταγματικές». Και μολονότι κανείς δεν μπορεί να ορίσει τον θάνατο, η αυτοχειρία απαγορεύεται. Εγκαταλείποντας τα πύρινα φαντάσματα της πρώιμης νιότης της, η φιλελεύθερη δημοκρατία αναδείχθηκε λοιπόν τελικώς σε υγιεινή δύναμη καθεστωτικής συντήρησης. Το ανυπότακτο φάντασμα της αυτονομίας ενηλικιωνόταν.

Ωστόσο, ακόμα και αν τη χαλιναγώγησε, ο φιλελεύθερος συνταγματισμός δεν κατήργησε εντελώς την αφετηριακή αυτονομία. Υπό όρους, το αυτεξούσιο πολιτικό σώμα παρέμενε πάντα αρμόδιο να αυτομεταρρυθμίζεται. Αν γίνονται σεβαστά τα δικαιώματα, αν εξασφαλίζεται η δημοκρατική εναλλαγή στην άσκηση της εξουσίας και αν αναπαράγεται η φαντασίωση της δημοκρατικής εναλλαξιμότητας, ο δήμος εξακολουθεί να αποφασίζει για

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Άρθρα

- «Ποιες ήταν οι πιο σημαντικές ιδέες του Dworkin;»,
Stephen Griffin
- «Ο Προμηθέας και οι Θεοί: το μετέωρο βήμα του δήμου»,
Κωνσταντίνος Τσουκαλάς
- «Προσχηματική αναθεώρηση»,
Ξενοφών Κοντιάδης
- «Ανάγκη για θεσμούς άμεσης δημοκρατίας»,
Γιάννης Α. Τασόπουλος
- «Όχι άλλη άσκοπη συνταγματική αναθεώρηση»,
Γιώργος Γεραπετρίτης
- «Η εσχάτη πλάνη»,
Σταύρος Τσακυράκης

το μέλλον του. Εις πείσμα λοιπόν της πρωτόγνωρης καταστατικής διαφοροποίησης ανάμεσα στα (περιορισμένα) «μη μεταρρυθμίσιμα» ζητήματα «αρχής» και σε όλα τα υπόλοιπα που παραμένουν «μεταρρυθμίσιμα», ο κυρίαρχος λαός διατηρεί το τύποις αναφαίρετο «τεκμήριο δημοκρατικής αρμοδιότητας». Πιστός στο ένδοξο όνομά του, ο δήμος θα εξακολουθήσει να διαλέγεται με τα ιστορικά του όρια, με το ιστορικό εύρος της κυριαρχίας του και την ιστορική πρόσληψη του εαυτού του. Έτσι άλλωστε γεννιέται η εγγενώς αντιφατική και δισυπόστατη νεωτερική δημοκρατική θεολογία. Η πορεία του ευρωπαϊκού φιλελευθερισμού είναι αναπόσπαστη από την άλυτη εσωτερική ένταση ανάμεσα στην αυτονομία του «δήμου» και την ισχύ του «νόμου».

Στις μέρες μας οι κανόνες του παίγνιου μετατοπίζονται αποφασιστικά. Αν μέχρι πρόσφατα οι φιλελεύθερες δημοκρατίες μπορούσαν να αναθεωρούν συνεχώς τα όρια της αυτόνομης μεταρρυθμιστικής τους δικαιοδοσίας, οι τρέχουσες εξελίξεις φαίνεται να εγκλωβίζουν την πρόσληψη και τη λειτουργία των δημοκρατιών σε αμετακίνητους εξωγενείς περιορισμούς. Ετσι, το γενικό «τεκμήριο δημοκρατικής αρμοδιότητας» του κυρίαρχου λαού μετασημασιολογείται ή και ανατρέπεται. Η αξιωματική αυτορρυθμιστική εξουσία του «φυσικού» δημοκρατικού νομοθέτη αποτελεί πια παρελθόν. Η φετιχοποίηση της ιδέας της αγοραίας «αυτο-ρύθμισης» και της «απο-ρύθμισης» συναρτάται με την προϊούσα απόσπαση της «ρυθμιστικής αρμοδιότητας» από τη λαϊκή βούληση. Η ιστορική τομή είναι λοιπόν προφανής: η «απαγόρευση» της βίαιης ανατροπής του κυρίαρχου συστήματος κοινωνικών σχέσεων συμπληρώνεται και ολοκληρώνεται με την εκ των προτέρων τιθάσευση των ειρηνικών δημοκρατικών μεταλλαγών, ρυθμίσεων και μεταρρυθμίσεων. Μετά τον «σκληρό» επαναστάτη Μαρξ, δαιμονοποιείται και ο «ήπιος» μεταρρυθμιστής Κέινς.

Έτσι, η ακώλυτη αναπαραγωγή των σημερινών κοινωνικών μορφών και η διαιώνιση του «ευνοϊκού επιχειρηματικού περιβάλλοντος» αναδεικνύονται σε αμετάθετους πλέον καταστατικούς κανόνες. Εξερχόμενος από το πεδίο της δημοκρατικής αμφισβήτησης, ο κόσμος των ανθρώπων οφείλει (επιτέλους!) να μετατραπεί σε έναν νέο «ολοκληρωτικό» κόσμο όπου κανένας λαός δεν θα δικαιούται να αντιτίθεται στην κυρίαρχη δόξα, δηλαδή στην καταστατικά κατοχυρωμένη συσσώρευση του πλούτου και μεγιστοποίηση των κερδών. Αυτή ακριβώς είναι η πεμπτουσία της τρέχουσας «μετα-ιστορικής» οικονομίστικης μεταδημοκρατίας. Η ιεράρχηση των κοινωνικών αξιών εμφανίζεται πια εξωγενώς δεδομένη και

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Άρθρα

- «Ποιες ήταν οι πιο σημαντικές ιδέες του Dworkin;», Stephen Griffin
- «Ο Προμηθέας και οι Θεοί: το μετέωρο βήμα του δήμου», Κωνσταντίνος Τσουκαλάς
- «Προσχηματική αναθεώρηση», Ξενοφών Κοντιάδης
- «Ανάγκη για θεσμούς άμεσης δημοκρατίας», Γιάννης Α. Τασόπουλος
- «Όχι άλλη άσκοπη συνταγματική αναθεώρηση», Γιώργος Γεραπετρίτης
- «Η εσχάτη πλάνη», Σταύρος Τσακυράκης

ιδεολογικά απαρασάλευτη. Στο εξής, η πραγμάτωση και ιεράρχηση των θεμελιωδών αξιών του ευρωπαϊκού Διαφωτισμού, της ισότητας, της ελευθερίας, της αδελφότητας και της δικαιοσύνης, δεν υπόκειται στις μεταβαλλόμενες βουλές του απρόβλεπτου, κυρίαρχου και «ανεύθυνου» λαού, αλλά στην προβλέψιμη και «υπεύθυνη» «συστημική» λογική των επαϊόντων. Στο όνομα του κοινού καλού, ο εν δυνάμει άφρων λαός δεν επιτρέπεται πια να παίζει με τη φωτιά. Οι ενεργοί πολίτες πρέπει να γίνουν πειθήνιοι θεατές. Η αναδυόμενη δημοκρατική συναίνεση πρέπει να θεμελιωθεί πάνω στην αναγκαστική αδράνεια των ανθρώπων. Και ως νέοι «ιδιώτες», οι πολίτες πρέπει να αρκούνται στο να απολαμβάνουν όσα τους προσφέρονται. Έτσι, η μοίρα των ετερόνομων πια ανθρώπων ορίζεται και πάλι από τους κυρίαρχους Θεούς. Στο όνομα του νεφεληγερέτη Δία, η Αθηνά εκφέρει τους σοφούς χρησμούς της. Επιστρέφοντας από τα Τάρταρα, ο καπιταλιστικός χρόνος-Κρόνος μπορεί και πάλι να καταβροχθίζει ατιμωρητί τα παιδιά του. Ο έσχατος Υβριστής Προμηθέας θα αλυσσοδεθεί στην υπερϊστορική μοίρα του. Και η περιπέτεια της ανθρώπινης χειραφέτησης θα ανασταλεί επ' αόριστον.

Όλα λοιπόν συμβαίνουν ως εάν η δημοκρατία που γνωρίζαμε αργοπεθαίνει. Την ίδια στιγμή που η δημοκρατική «ιδέα» επιβιώνει με την εξωραϊσμένη αλλά ανώδυνη μορφή των αιώνιων ανθρώπινων δικαιωμάτων και των υπερϊστορικών συνταγματικών επιταγών, το γήινο δημοκρατικό σώμα των ελεύθερων ανθρώπων καταδικάζεται στην ιστορική απραξία, την πολιτική αβουλία, τον υπαρξιακό εφησυχασμό και τον αξιακό μαρασμό. Με «αντάλλαγμα» την υλική τους ευδαιμονία, οι «ανεύθυνοι» πλέον πολίτες καλούνται να ιδιωτεύουν, να υπακούν και να καρτερούν. Αυτό ακριβώς είναι το νέο άρρητο «κοινωνικό συμβόλαιο». Η εν ψυχρώ δολοφονία της δημοκρατικής αυτοθέσπισης προβάλλεται ως ορθολογική και ανακουφιστική ευθανασία.

Εδώ ακριβώς όμως εντοπίζονται και τα ιστορικά όρια της «μετα-αντιπροσωπευτικής» «μετα-δημοκρατίας». Έχοντας πια αντικαταστήσει τον φόβο της αμετάβατης ελευθερίας από την ηρεμία της αύξουσας ευημερίας, το «σύστημα» αναλαμβάνει νέους ιστορικούς κινδύνους. Από τη στιγμή που η φαντασίωση της υλικής ευδαιμονίας αποδυναμώνεται, ολόκληρο το «καταναλωτικό συμβόλαιο» απειλείται με κατάρρευση. Από τη μια μέρα στην άλλη, όλο και περισσότεροι πολίτες ξυπνούν από τον βαρύ λήθαργο. Η επήρεια του υπνωτικού «φαρμάκου» εκτονώνεται. Και το μετέωρο βήμα του δήμου δείχνει να «εκτρέπεται» σε έναν ανανεωμένο δημοκρατικό καλπασμό. Έστω κινδυνεύοντας

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Άρθρα

- «Ποιες ήταν οι πιο σημαντικές ιδέες του Dworkin;», Stephen Griffin
- «Ο Προμηθέας και οι Θεοί: το μετέωρο βήμα του δήμου», Κωνσταντίνος Τσουκαλάς
- «Προσχηματική αναθεώρηση», Ξενοφών Κοντιάδης
- «Ανάγκη για θεσμούς άμεσης δημοκρατίας», Γιάννης Α. Τασόπουλος
- «Όχι άλλη άσκοπη συνταγματική αναθεώρηση», Γιώργος Γεραπετρίτης
- «Η εσχάτη πλάνη», Σταύρος Τσακυράκης

να καεί στην ίδια του τη φλόγα, ο Προμηθέας μπορεί να σπάσει και πάλι τις αλυσίδες του. Και τότε οι επαίοντες Θεοί θα γίνουν και πάλι κοινοί θνητοί.

πηγή: «Η ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΤΩΝ ΣΥΝΤΑΚΤΩΝ», 10/02/2013

Προσχηματική αναθεώρηση

Ξενοφών Κοντιάδης, Καθηγητής Δημοσίου Δικαίου, Κοσμήτορας Σχολής Κοινωνικών Επιστημών Πανεπιστημίου Πελοποννήσου, Επιστ. Δ/ντης Κέντρου Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου

Η προβολή της αντίληψης, ότι μέσω της συνταγματικής μεταρρύθμισης ως διά μαγείας θα λυθούν χρόνιες παθολογίες στη λειτουργία του κράτους, υποκρύπτει ένα εγχείρημα αποπροσανατολισμού και μετάθεσης των προβλημάτων σε ένα υψηλό επίπεδο αφαίρεσης. Το ισχύον Σύνταγμα δεν συνιστά ούτε την αιτία του κακού ούτε λυδία λίθο για την αντιμετώπισή του. Η εκμετάλλευση της τεράστιας συμβολικής δύναμης που διαθέτει ένα αναθεωρητικό εγχείρημα, ιδίως σε μια περίοδο που η ελληνική κοινωνία βρίσκεται στα πρόθυρα της απόγνωσης, υποκρύπτει σοβαρούς κινδύνους.

Οι κίνδυνοι αυτοί συναρτώνται ακριβώς με την καλλιέργεια της ελπίδας ότι μια ριζική μεταρρύθμιση του συνταγματικού κειμένου θα συμβάλει ουσιαδώς στην υπέρβαση της κρίσης. Όμως μείζονες αλλαγές στη συνταγματική οργάνωση του κράτους, όπως για παράδειγμα η στροφή προς έναν τύπο προεδρικού πολιτεύματος ή η ενδυνάμωση των αμεσοδημοκρατικών θεσμών, ενδέχεται είτε να προκαλέσουν νέες, απρόβλεπτες δυσλειτουργίες στο πολιτικό σύστημα είτε να παραμείνουν στην πράξη ανενεργές. Ένας λαϊκιστικός μαξιμαλισμός, που θα χρησιμοποιήσει τη συνταγματική μεταρρύθμιση ως προπομπό μιας ψευδοριζοσπαστικής δυναμικής, εύκολα μπορεί να καταλήξει σε ατυχείς θεσμικούς πειραματισμούς, εμφανίζοντας τις δυνάμεις της αδράνειας ως δήθεν θεράπαινες της ανανέωσης.

Οι σημαντικότερες αλλαγές που έχει σήμερα ανάγκη η χώρα δεν προϋποθέτουν συνταγματική αλλαγή, αλλά ισχυρή πολιτική και νομοθετική βούληση. Ποιος εμποδίζει τις πολιτικές δυνάμεις, που προτάσσουν επίμονα το αίτημα να ξεκινήσει η αργόσυρτη αναθεωρητική διαδικασία, από το να αποφασίσουν αύριο κιόλας να αλλάξουν το εκλογικό σύστημα, να επιβάλουν με νόμο διαφάνεια και έλεγχο στη χρηματοδότηση των πολιτικών κομμάτων, να υιοθετήσουν κανόνες διασφάλισης της εσωκομματικής δημοκρατίας, να θεσπίσουν το ασυμβίβαστο μεταξύ υπουργικού και βουλευτικού αξιώματος, να θέσουν τέλος στην κατάρρευση

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Άρθρα

- «Ποιες ήταν οι πιο σημαντικές ιδέες του Dworkin;», Stephen Griffin
- «Ο Προμηθέας και οι Θεοί: το μετέωρο βήμα του δήμου», Κωνσταντίνος Τσουκαλάς
- «Προσχηματική αναθεώρηση», Ξενοφών Κοντιάδης
- «Ανάγκη για θεσμούς άμεσης δημοκρατίας», Γιάννης Α. Τασόπουλος
- «Όχι άλλη άσκοπη συνταγματική αναθεώρηση», Γιώργος Γεραπετρίτης
- «Η εσχάτη πλάνη», Σταύρος Τσακυράκης

του εργατικού δικαίου και των μηχανισμών κοινωνικής προστασίας; Γιατί δεν το πράττουν, αλλά επιλέγουν τις θεατρικές, πανηγυρικές εξαγγελίες, χρησιμοποιώντας το Σύνταγμα με τρόπο επιπόλαιο, ψηφοθηρικό και μικροκομματικό;

Εκείνοι που δεν μπορούν, εδώ και χρόνια, να μειώσουν τις τεράστιες διοικητικές επιβαρύνσεις της οικονομίας από την περιττή γραφειοκρατία, εκείνοι που διέλυσαν το θεσμικό οπλοστάσιο των συλλογικών διαπραγματεύσεων, εκείνοι που έχτισαν ένα παρασιτικό πελατειακό κράτος, εκείνοι που παραβιάζουν συστηματικά το Σύνταγμα νομοθετώντας με πράξεις νομοθετικού περιεχομένου ή με νόμους που καταλαμβάνουν 200 σελίδες σε ένα άρθρο, όλοι αυτοί είναι ακατάλληλοι να μεταρρυθμίσουν το Σύνταγμα. Και αν το αναθεωρήσουν, στην πράξη ελάχιστα θα μεταβληθούν.

Ας συμφωνήσουμε λοιπόν σε τρία βασικά βήματα: πρώτα, ας αφομοιώσει η πολιτική τάξη ότι το Σύνταγμα δεν υπάρχει για να το θυμόμαστε όταν θέλουμε να πετάξουμε την μπάλα στην εξέδρα, αλλά για να το τηρούμε ως μηχανισμό οριοθέτησης της εξουσίας. Στη συνέχεια, ας προχωρήσουν άμεσα οι σημαντικές αλλαγές στο κράτος, το πολιτικό σύστημα, την οικονομία, τις εργασιακές σχέσεις, για τις οποίες αρκεί η ψήφιση απλών νόμων. Και μόνο αφού γίνουν τα προηγούμενα να ξεκινήσει ο διάλογος για την αναθεώρηση του Συντάγματος, με την ενεργό συμμετοχή της κοινωνίας, όπως έγινε στην Ισλανδία μετά την οικονομική κατάρρευση του 2009.

Οι πολίτες έχουν χάσει το ενδιαφέρον τους για την πολιτική διότι δεν πείθονται από ψευδεπίγραφες υποσχέσεις, τη στιγμή που οι ζωές τους καταρρέουν. Ποιος νοιάζεται εάν θα ενισχυθούν οι αρμοδιότητες του προέδρου της Δημοκρατίας, όταν αυτός δεν ασκεί ούτε εκείνες που ήδη διαθέτει; Γιατί δεν ανέπεμψε ποτέ ο πρόεδρος ένα νόμο στη Βουλή ως αντισυνταγματικό με βάση το άρθρο 42 του Συντάγματος; Γιατί δεν αρνήθηκε ποτέ να υπογράψει κάποια πράξη νομοθετικού περιεχομένου; Τι αξία έχει να θεσπιστούν νέοι θεσμοί λαϊκής συμμετοχής, όταν επί 38 χρόνια δεν προκηρύχθηκε ούτε ένα από τα προβλεπόμενα στο Σύνταγμα δημοψηφίσματα; Τι αξία έχουν τα συνταγματικά κατοχυρωμένα κοινωνικά δικαιώματα όταν δεν θεσπίζεται η εφαρμοστική τους νομοθεσία;

Η πολιτική αξιοπιστία δεν αποκαθίσταται με συνταγματικές ακροβασίες. Στο συνταγματικό κείμενο είναι αναγκαίο να αλλάξουν επιμέρους ρυθμίσεις, όπως οι υπερπροστατευτικές διατάξεις για την ευθύνη υπουργών, οι προϋποθέσεις σύστασης εξεταστικών επιτροπών ή η διαδικασία επιλογής της ηγεσίας των ανωτάτων δικαστηρίων. Όμως, τελικά, αυτές οι αλλαγές θα εισφέρουν πολύ λιγότερα από ό,τι

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Άρθρα

- «Ποιες ήταν οι πιο σημαντικές ιδέες του Dworkin;», Stephen Griffin
- «Ο Προμηθέας και οι Θεοί: το μετέωρο βήμα του δήμου», Κωνσταντίνος Τσουκαλάς
- «Προσχηματική αναθεώρηση», Ξενοφών Κοντιάδης
- «Ανάγκη για θεσμούς άμεσης δημοκρατίας», Γιάννης Α. Τασόπουλος
- «Όχι άλλη άσκοπη συνταγματική αναθεώρηση», Γιώργος Γεραπετρίτης
- «Η εσχάτη πλάνη», Σταύρος Τσακυράκης

πέντε κρίσιμοι νόμοι, που μπορούν να ψηφιστούν πριν καν φτάσει ο Μάιος, όταν δηλαδή κατά το Σύνταγμα θα είναι επιτρεπτή η έναρξη της αναθεωρητικής διαδικασίας.

πηγή: Εφημερίδα «ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ», 06/02/2013

Ανάγκη για θεσμούς άμεσης δημοκρατίας

Γιάννης Α. Τασόπουλος, Αναπληρωτής Καθηγητής Πανεπιστημίου Αθηνών

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι στη χώρα μας υπάρχει ανάγκη εκσυγχρονισμού τόσο του πολιτικού συστήματος όσο και σημαντικών κρατικών δομών. Η συνταγματική αναθεώρηση θα μπορούσε να συμβάλει στην κατεύθυνση αυτή, υπό προϋποθέσεις.

Δεν είναι παράλογη η ανησυχία ότι το αναθεωρητικό διάβημα εκτονώνει την ανάγκη ανανέωσης στο γενικό και αφηρημένο συνταγματικό επίπεδο, ενόσω απαιτούνται επώδυνες επεμβάσεις επί του πεδίου εφαρμογής. Αναπόφευκτα, εξάλλου, ασκεί επιρροή η αίσθηση ότι επήλθε το τέλος της «Μεταπολίτευσης». Στο σημείο αυτό επιβάλλεται μεγάλη αυτοσυγκράτηση και φρόνηση. Κεκτημένο της «Μεταπολίτευσης» είναι η εγκαθίδρυση μιας δημοκρατίας στην οποία κατ' αρχήν δεν υπάρχουν εξαιρέσεις και αποκλεισμοί από την πολιτική ζωή, «εξοστρακισμός» των πολιτικών αντιπάλων για ιδεολογικούς λόγους.

Το κεκτημένο αυτό πρέπει να το διαφυλάξουμε ως κόρη οφθαλμού για να αποφύγουμε τη διολίσθηση σε διχαστικές πρακτικές τις οποίες η πατρίδα μας και η κοινωνία μας έχουν πληρώσει πολύ ακριβά στο παρελθόν. Νομίζω λοιπόν ότι πρακτικώς τα ακόλουθα σημεία θα ήταν χρήσιμο να εξεταστούν:

Η διαδικασία αναθεώρησης του Συντάγματος κατά το άρθρο 110 Σ. είναι δύσκαμπτη και βρίσκεται συχνά σε αναντιστοιχία προς τις ανάγκες που δημιουργεί η συμμετοχή της Ελλάδας στην ευρωπαϊκή ολοκλήρωση. Επομένως, μπορεί να διατηρηθεί η βασική ρύθμιση της αναθεώρησης ως έχει, αλλά να συμπληρωθεί με νέα απλούστερη διαδικασία για αλλαγές του Συντάγματος που επιβάλλονται από τη συμμετοχή της χώρας στον σκληρό πυρήνα της ευρωπαϊκής ενοποίησης.

Η αλλαγή της σύνθεσης της ελληνικής κοινωνίας μέσα από τη μετανάστευση είναι γεγονός το οποίο χρειάζεται να αντιμετωπιστεί με τρόπο ρεαλιστικό, δικαιοκρατικό και δημοκρατικό. Τα παιδιά που γεννιούνται στην Ελλάδα, πηγαίνουν στο ελληνικό σχολείο και εντάσσονται στην

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Άρθρα

- «Ποιες ήταν οι πιο σημαντικές ιδέες του Dworkin;», Stephen Griffin
- «Ο Προμηθέας και οι Θεοί: το μετέωρο βήμα του δήμου», Κωνσταντίνος Τσουκαλάς
- «Προσχηματική αναθεώρηση», Ξενοφών Κοντιάδης
- «Ανάγκη για θεσμούς άμεσης δημοκρατίας», Γιάννης Α. Τασόπουλος
- «Όχι άλλη άσκοπη συνταγματική αναθεώρηση», Γιώργος Γεραπετρίτης
- «Η εσχάτη πλάνη», Σταύρος Τσακυράκης

ελληνική κοινωνία πρέπει να έχουν το συνταγματικό δικαίωμα να αποκτήσουν την ελληνική ιθαγένεια, με τις ειδικότερες προϋποθέσεις του νόμου, έστω και εάν οι γονείς τους ήταν μετανάστες και δεν είχαν οι ίδιοι την ελληνική ιθαγένεια.

Η κρίση αντιπροσώπευσης του πολιτικού συστήματος καταδεικνύει την ανάγκη θεσμών άμεσης δημοκρατίας. Το δημοψήφισμα όμως μπορεί να αυξήσει την πόλωση και το λαϊκισμό και δεν επιτρέπεται να αφορά ατομικά δικαιώματα. Συνεπώς, είναι ενδιαφέρων ο συνδυασμός: α) δημοψηφίσματος σε επίπεδο περιφέρειας και β) λαϊκής πρωτοβουλίας για δημοψήφισμα (γνωμοδοτικό ή δεσμευτικό, με εγγυήσεις συμμετοχής και πλειοψηφίας) προς κατάργηση συγκεκριμένων διατάξεων νόμου, σε εθνικό επίπεδο.

Για την ανασυγκρότηση του πολιτικού συστήματος θα ήταν χρήσιμο: α) να τεθούν εγγυήσεις προστασίας των πολιτικών κομμάτων από τον κίνδυνο «εκ πλαγίου» (με άλλη νομική βάση) δικαστικής απαγόρευσής τους, β) να μειωθεί ο αριθμός των βουλευτών σε 200, γ) να αναγνωριστεί ότι νόμος ψηφιζόμενος με αυξημένη πλειοψηφία μπορεί να θεσπίζει στοιχειώδεις εγγυήσεις εσωκομματικής δημοκρατίας, με σεβασμό στην καταστατική αυτονομία των κομμάτων, δ) να τεθούν όρια στην κρατική χρηματοδότηση και να ισχύσει αξιόπιστο και ανεξάρτητο σύστημα ελέγχου των οικονομικών των κομμάτων, με παράλληλο εξορθολογισμό των απαγορεύσεων και των περιορισμών προς ρεαλιστική κατεύθυνση, ε) να ενισχυθεί ο ρόλος της αντιπολίτευσης στο πλαίσιο του κοινοβουλευτικού ελέγχου, στ) να αναμορφωθεί ο θεσμός της ποινικής ευθύνης των υπουργών, ώστε να μην υπάρχει ασυλία.

Ο έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων μπορεί να ενισχυθεί προς δύο κατευθύνσεις με γνώμονα την αποτελεσματικότητα: α) μέσα από την αναμόρφωση των πολιτικών εγγυήσεων τηρήσεως του Σ., με άξονα την προεδρική αναπομπή ψηφισμένου νόμου, σε ένα σύστημα προληπτικού ελέγχου συνταγματικότητας, κατά βάση ήπιου αλλά και λειτουργικού, β) μέσα από την ανάδειξη της αυτοτέλειας του ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων από τα 3 ανώτατα δικαστήρια (και το ΑΕΔ), στο πλαίσιο της δικαιοδοσίας τους κατά το ισχύον σύστημα. Η ίδρυση συνταγματικού δικαστηρίου είμαι πεπεισμένος (για λόγους που υπερβαίνουν τα όρια του παρόντος) ότι θα δημιουργήσει πολύ περισσότερα προβλήματα από αυτά που τυχόν θα έλυσε.

Όπως έδειξε η κρίση, χρειάζεται οπωσδήποτε εκσυγχρονισμός και προσαρμογή στα ευρωπαϊκά δεδομένα: α) του «οικονομικού Συντάγματος της χώρας»

www.cecl.gr

Επικοινωνία: centre@cecl.gr

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Άρθρα

- «Ποιες ήταν οι πιο σημαντικές ιδέες του Dworkin;», Stephen Griffin
- «Ο Προμηθέας και οι Θεοί: το μετέωρο βήμα του δήμου», Κωνσταντίνος Τσουκαλάς
- «Προσχηματική αναθεώρηση», Ξενοφών Κοντιάδης
- «Ανάγκη για θεσμούς άμεσης δημοκρατίας», Γιάννης Α. Τασόπουλος
- «Όχι άλλη άσκοπη συνταγματική αναθεώρηση», Γιώργος Γεραπετρίτης
- «Η εσχάτη πλάνη», Σταύρος Τσακουράκης

και της λειτουργίας της αγοράς με αναβάθμιση της Επιτροπής Ανταγωνισμού, β) του δημοσιονομικού ελέγχου στη διαχείριση του δημοσίου χρήματος με κριτήρια ουσιαστικά, λειτουργικά και αξιόπιστα, γ) της φορολογικής δικαιοσύνης στο πλαίσιο μιας γενικότερης ανάγκης επιτάχυνσης στην απονομή του δικαίου.

πηγή: Εφημερίδα «ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ», 07/02/2013

Όχι άλλη άσκοπη συνταγματική αναθεώρηση

Γιώργος Γεραπετρίτης, Επίκουρος Καθηγητής Πανεπιστημίου Αθηνών

Στην Ελλάδα, για λόγους μείζονος ιστορικού συμβολισμού, το Σύνταγμα τείνει να προσλάβει οιονεί μεταφυσικές διαστάσεις, είτε ως λαϊκό αίτημα είτε ως τελευταίο καταφύγιο έναντι των αυθαιρεσιών της κρατικής εξουσίας. Ως λογικό παρακολούθημα, η συνταγματική αναθεώρηση λογίζεται ως θεσμική πανάκεια και, με τη συμπλήρωση της πενταετίας από την προηγούμενη, κάθε κυβερνητική πλειοψηφία αισθάνεται σχεδόν υποχρέωση να ανοίξει τον διάλογο για νέα αναθεώρηση. Με τον τρόπο αυτό, το ελληνικό Σύνταγμα κατέστη πληθωρικό, οι δε δύο από τις τρεις αναθεωρήσεις της μεταπολίτευσης ήταν συνολικά αποτυχημένες: η μεν αναθεώρηση του 2001 ήταν ιδιαίτερος εκτενής αλλά δεν εισέφερε καμία ουσιαστική δομική αλλαγή, η δε ανούσια, όπως κατέληξε, αναθεώρηση του 2008 είναι άγνωστη ακόμη και στους επαΐοντες. Το ιστορικό δίδαγμα είναι ότι η προσεχής αναθεώρηση θα πρέπει να καταλάβει μόνο καίρια θέματα που είναι ως εκ της φύσεώς τους σε θέση να ασκήσουν μείζονα επιρροή στη λειτουργία του πολιτεύματος.

Πρώτον, θα πρέπει να ενισχυθεί η διάκριση μεταξύ Βουλής και Κυβέρνησης. Αφενός, θα πρέπει να καθιερωθεί ασυμβίβαστο του αξιώματος του βουλευτή και του υπουργού, όπως άλλωστε συμβαίνει σε ώριμες δημοκρατίες, ώστε να διαρραγεί ο πελατειακός δεσμός που εγείρει η εύλογη προσδοκία κάθε αντιπροσώπου ότι θα αναλάβει χαρτοφυλάκιο. Αφετέρου, θα πρέπει να αναδειχθεί ο ελεγκτικός ρόλος του Κοινοβουλίου, ιδίως μέσω της ενδυνάμωσης των δικαιωμάτων της αντιπολίτευσης, η οποία θα μπορεί υπό όρους να συνιστά εξεταστικές επιτροπές χωρίς την ανάγκη συναίνεσης της κυβερνητικής πλειοψηφίας.

Δεύτερον, θα πρέπει να περιοριστούν τα πολιτικά προνόμια. Για μεν τους βουλευτές το ακαταδίωκτο πρέπει να αφορά αποκλειστικά αδικήματα που τελέστηκαν κατά την άσκηση των καθηκόντων τους και να ενεργοποιείται

www.cecl.gr

Επικοινωνία: centre@cecl.gr

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Άρθρα

- «Ποιες ήταν οι πιο σημαντικές ιδέες του Dworkin;», Stephen Griffin
- «Ο Προμηθέας και οι Θεοί: το μετέωρο βήμα του δήμου», Κωνσταντίνος Τσουκαλάς
- «Προσχηματική αναθεώρηση», Ξενοφών Κοντιάδης
- «Ανάγκη για θεσμούς άμεσης δημοκρατίας», Γιάννης Α. Τασόπουλος
- «Όχι άλλη άσκοπη συνταγματική αναθεώρηση», Γιώργος Γεραπετρίτης
- «Η εσχάτη πλάνη», Σταύρος Τσακουράκης

μόνο μετά από αίτηση του ίδιου του βουλευτή του οποίου ζητείται η δίωξη, ώστε να ανατραπεί το υφιστάμενο σήμερα τεκμήριο μη άσκησης ποινικής δίωξης μετά την παρέλευση τριμήνου από τότε που η σχετική αίτηση διαβιβάστηκε στη Βουλή. Για δε τους υπουργούς, θα πρέπει να καταργηθεί η εξαιρετικά σύντομη αποσβεστική προθεσμία για την άσκηση της αρμοδιότητας παραπομπής από τη Βουλή, η οποία θα πρέπει να αποφασίζεται από διευρυμένο δικαστικό συμβούλιο αποτελούμενο από τους ανώτερους στην τάξη εισαγγελικούς λειτουργούς.

Τρίτον, θα πρέπει η διάλυση της Βουλής να αποσυνδεθεί από πολιτικές σκοπιμότητες. Μόνο η Βουλή με αυξημένη πλειοψηφία θα πρέπει, όπως συμβαίνει στο Ηνωμένο Βασίλειο, να αποφασίζει την αυτοδιάλυσή της και όχι η Κυβέρνηση με προσχηματική επίκληση εθνικού θέματος, ώστε να επιλέγεται ο κατάλληλος πολιτικά χρόνος. Περαιτέρω, η αδυναμία συναινετικής εκλογής Προέδρου της Δημοκρατίας δεν πρέπει να συνιστά λόγω διάλυσης της Βουλής, αλλά στην περίπτωση αυτή να παρατείνεται η θητεία του για ένα έτος, μετά την παρέλευση του οποίου η εκλογή θα γίνεται με απόλυτη πλειοψηφία του όλου αριθμού των βουλευτών και μόνο αν και αυτό δεν καταστεί δυνατόν θα διαλύεται η Βουλή. Εξάλλου, πρόταση δυσπιστίας κατά της Κυβέρνησης θα πρέπει να είναι δυνατή μόνο με τρόπο δημιουργικό, προτείνοντας δηλαδή και υποψήφιο Πρωθυπουργό, όπως συμβαίνει στη Γερμανία.

Τέταρτον, θα πρέπει να ενδυναμωθούν θεσμοί δημοκρατίας των πολιτών. Η πρόταση περιλαμβάνει καθιέρωση λαϊκής νομοθετικής πρωτοβουλίας με τη συγκέντρωση ικανού αριθμού υπογραφών πολιτών, πρόβλεψη για τοπικά δημοψηφίσματα δεσμευτικού χαρακτήρα και αναγνώριση του θεσμού της ευρείας δημόσιας διαβούλευσης ως ανατρεπτικού όρου της νομοθετικής διαδικασίας.

Πέμπτον, θα πρέπει να επεκταθεί και να εξορθολογιστεί ο δικαστικός έλεγχος συνταγματικότητας των νόμων. Ο δικαστικός έλεγχος πρέπει να εκτείνεται και στην τήρηση των τύπων της νομοθετικής διαδικασίας και τη συνδρομή των όρων για την κατ' εξαίρεση πρωτογενή κανονιστική αρμοδιότητα μέσω πράξεων νομοθετικού περιεχομένου. Με τον τρόπο αυτό το Σύνταγμα θα λειτουργήσει παιδαγωγικά, ώστε να εξαλειφθούν τα εκφυλιστικά φαινόμενα κακονομίας που έχουν ενσκήψει μετά την οικονομική κρίση και ελέω αυτής. Παράλληλα, θα πρέπει να απαγορευτεί η επέκταση ευνοϊκών οικονομικών ρυθμίσεων που αποδίδονται σε ορισμένες κατηγορίες πολιτών με δικαστικές αποφάσεις και, αντιστρόφως, να

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Άρθρα

- «Ποιες ήταν οι πιο σημαντικές ιδέες του Dworkin;», Stephen Griffin
- «Ο Προμηθέας και οι Θεοί: το μετέωρο βήμα του δήμου», Κωνσταντίνος Τσουκαλάς
- «Προσχηματική αναθεώρηση», Ξενοφών Κοντιάδης
- «Ανάγκη για θεσμούς άμεσης δημοκρατίας», Γιάννης Α. Τασόπουλος
- «Όχι άλλη άσκοπη συνταγματική αναθεώρηση», Γιώργος Γεραπετρίτης
- «Η εσχάτη πλάνη», Σταύρος Τσακουράκης

μπορεί να ελέγχεται με αυστηρότερο τρόπο η νομοθετική χορήγηση επιλεκτικών προνομίων.

Η αλήθεια είναι ότι σημαντικές τομές για την αρχιτεκτονική του πολιτεύματος δεν απαιτούν αναθεώρηση του Συντάγματος, αλλά αρκεί προσαρμογή του πολιτικού συστήματος μέσω της κοινής νομοθετικής διαδικασίας ή ακόμη και της πολιτικής πρακτικής. Η απολύτως αναγκαία μείωση του αριθμού των βουλευτών σε 200, ο εκσυγχρονισμός του εκλογικού νόμου ώστε να αποβάλει τα ασύμμετρα στοιχεία του, η αναλογική χρηματοδότηση των πολιτικών κομμάτων, ο μερικός διαχωρισμός κράτους και εκκλησίας και η ενίσχυση των ελεγκτικών δομών του κοινοβουλίου δεν προϋποθέτουν συνταγματική αναθεώρηση. Για δε την οργανική διαφοροποίηση υπουργών και βουλευτών και την εκλογίκευση της ασυλίας των βουλευτών και της ποινικής μεταχείρισης των υπουργών αρκεί πολιτική συνθήκη. Ας αναλάβει συνεπώς το πολιτικό σύστημα το βάρος του θεσμικού εκσυγχρονισμού και ας μην αναζητεί άλλοθι στον καταστατικό χάρτη.

πηγή: Εφημερίδα «ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ», 05/02/2013

Η εσχάτη πλάνη

Σταύρος Τσακουράκης, Καθηγητής Συνταγματικού Δικαίου Πανεπιστημίου Αθηνών

Η απόφαση 460/2013 της Ολομέλειας του ΣτΕ για την ιθαγένεια επιβεβαίωσε τελικά τις διαρροές και έκρινε αντισυνταγματικές τις διατάξεις που επέτρεπαν την απόκτηση της ιθαγένειας από παιδιά αλλοδαπών που γεννήθηκαν στην Ελλάδα ή από παιδιά αλλοδαπών που έχουν ολοκληρώσει επιτυχώς τουλάχιστον έξι τάξεις ελληνικού σχολείου. Στην πρώτη περίπτωση ο νόμος έθετε ως προϋπόθεση και οι δύο γονείς να διαμένουν νόμιμα και μόνιμα επί τουλάχιστον πέντε συνεχή έτη, στη δεύτερη να διαμένουν νόμιμα στην Ελλάδα. Σε αντίθεση με την απόφαση του Τμήματος που είχε προηγηθεί και η οποία προσήπτε στον νομοθέτη ότι δεν έθετε προϋποθέσεις που τεκμηριώνουν την ένταξη των αλλοδαπών στο ελληνικό έθνος, η απόφαση της Ολομέλειας προσάπτει τη μη τήρηση ουσιαστικών κριτηρίων τα οποία τεκμηριώνουν τον γνήσιο δεσμό αυτών προς την ελληνική κοινωνία. Θα προσπαθήσω να δείξω ότι πρόκειται για την έσχατη πλάνη, που δεν είναι πολύ καλύτερη της πρώτης.

Είναι γνωστό ότι το Σύνταγμα δεν θέτει ρητά κανέναν περιορισμό στον νομοθέτη για τις προϋποθέσεις απόκτησης ιθαγένειας. Κατά το σκεπτικό της απόφασης, ο νομοθέτης είναι μεν κατ' αρχήν ελεύθερος να προσδιορίζει

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Άρθρα

- «Ποιες ήταν οι πιο σημαντικές ιδέες του Dworkin;», Stephen Griffin
- «Ο Προμηθέας και οι Θεοί: το μετέωρο βήμα του δήμου», Κωνσταντίνος Τσουκαλάς
- «Προσχηματική αναθεώρηση», Ξενοφών Κοντιάδης
- «Ανάγκη για θεσμούς άμεσης δημοκρατίας», Γιάννης Α. Τασόπουλος
- «Όχι άλλη άσκοπη συνταγματική αναθεώρηση», Γιώργος Γεραπετρίτης
- «Η εσχάτη πλάνη», Σταύρος Τσακουράκης

τις προϋποθέσεις κτήσης της ελληνικής ιθαγένειας, «υπόκειται, όμως, σε τυχόν προκύπτοντες από άλλες συνταγματικές διατάξεις και αρχές περιορισμούς». Ποιοι περιορισμοί προκύπτουν από άλλες συνταγματικές διατάξεις; Η απόφαση της Ολομέλειας επαναλαμβάνει και αυτή όλες τις διατάξεις που περιέχουν τη λέξη «έθνος», αλλά δεν προχωρεί στη σκέψη ότι αυτές απαιτούν τεκμηρίωση δεσμού του αλλοδαπού με το έθνος. Οι διατάξεις αυτές θέτουν «ελάχιστο[...] όρο[...] και όριο των σχετικών νομοθετικών ρυθμίσεων για την απονομή της ελληνικής ιθαγένειας [... την] ύπαρξη γνησίου δεσμού του αλλοδαπού προς το ελληνικό κράτος και την ελληνική κοινωνία.» (Στο σημείο αυτό ανθίσταμαι στον πειρασμό να σχολιάσω τις σχετικές περιγραφές για το αν το κράτος και η κοινωνία είναι ή όχι «ασπόνδυλοι οργανισμοί» ή «δημιουργήματα εφήμερα»).

Ο δεσμός λοιπόν με την ελληνική κοινωνία και το κράτος είναι αυτή τη φορά το αποφασιστικό κριτήριο. Η απόφαση βέβαια τον θέλει να είναι και «γνήσιος», χαρακτηρισμός που δεν είναι σαφές ούτε τι ακριβώς σημαίνει ούτε από πού προκύπτει. Βοηθάει όμως τους δικαστές της πλειοψηφίας να προχωρήσουν στο επόμενο αποφασιστικό βήμα: «Κατ' απόκλιση του δικαίου καταγωγής (*ius sanguinis*), μπορεί ο νομοθέτης να προβλέψει τρόπους απόκτησης βάσει του δικαίου εδάφους (*ius solis*) και περαιτέρω να θεσπίζει για τις περιπτώσεις αυτές και τυπικά κριτήρια, όπως είναι η νόμιμη παραμονή στη χώρα και η διάρκεια αυτής, αλλά θα πρέπει να τα συνδυάζει και με ουσιαστικά κριτήρια, ούτως ώστε να τεκμηριώνεται ο γνήσιος δεσμός του αλλοδαπού προς την ελληνική κοινωνία, δηλαδή η ενσωμάτωση του αλλοδαπού προς την ελληνική κοινωνία». Με απλά λόγια, ο γνήσιος δεσμός είναι κατά βάση το δίκαιο καταγωγής και οι αποκλίσεις από αυτόν επιτρέπονται μόνον αν τεκμηριώνεται παραπλήσιος δεσμός. Η συνέχεια της σκέψης είναι ότι η τεκμηρίωση ενός τέτοιου δεσμού, με τη σειρά της, προϋποθέτει εκτός από τα τυπικά κριτήρια να προβλέπονται και ουσιαστικά.

Με βάση την παραπάνω «κατασκευή», η Ολομέλεια καταλήγει στο συμπέρασμα ότι οι επίμαχες διατάξεις δεν τεκμηριώνουν γνήσιο δεσμό με την ελληνική κοινωνία. Κρίνει ότι αυτές εισάγουν τυπικά μόνο κριτήρια για την απόδοση της ελληνικής ιθαγένειας, τα οποία μάλιστα θεωρεί ως επισφαλή. «Ειδικότερα στην πρώτη περίπτωση το κριτήριο της διαμονής των γονέων επί πενταετία δεν τεκμηριώνει την ουσιαστική ένταξή τους στην ελληνική κοινωνία, αφού δεν συνδυάζεται και με άλλα στοιχεία που θα προσέδιδαν στη διαμονή ουσιαστικά χαρακτηριστικά εντάξεως». Επιπλέον, κατά την απόφαση, το κριτήριο είναι

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Άρθρα

- «Ποιες ήταν οι πιο σημαντικές ιδέες του Dworkin;», Stephen Griffin
- «Ο Προμηθέας και οι Θεοί: το μετέωρο βήμα του δήμου», Κωνσταντίνος Τσουκαλάς
- «Προσχηματική αναθεώρηση», Ξενοφών Κοντιάδης
- «Ανάγκη για θεσμούς άμεσης δημοκρατίας», Γιάννης Α. Τασόπουλος
- «Όχι άλλη άσκοπη συνταγματική αναθεώρηση», Γιώργος Γεραπετρίτης
- «Η εσχάτη πλάνη», Σταύρος Τσακουράκης

«επισφαλές» λόγω του τρόπου που έγιναν οι νομιμοποιήσεις παραμονής των γονέων. «Στη δεύτερη περίπτωση», συνεχίζει η απόφαση, «ο νομοθέτης χρησιμοποιεί επίσης κριτήριο μη δυνάμενο να τεκμηριώσει την κατά τα ανωτέρω απαιτούμενη ουσιαστική ένταξη στην ελληνική κοινωνία του ανηλίκου τέκνου αλλοδαπών γονέων, αφού μόνη η φοίτηση σε ελληνικό σχολείο, και μάλιστα μόνον επί μία εξαετία δεν εγγυάται την επιζητούμενη ένταξη, δεδομένου ότι ο νόμος δεν αξιώνει και μία ουσιαστική σχέση των γονέων με τη χώρα, οι οποίοι γονείς είναι αρμόδιοι να αποφασίσουν για την απόκτηση ή μη της ιθαγένειας από το ανήλικό τέκνο τους».

Παρέθεσα αυτολεξεί το συμπέρασμα γιατί είναι, κατά τη γνώμη μου, αποκαλυπτικό μεγάλης εννοιολογικής σύγχυσης. Η πιο εμφανής σύγχυση είναι η αναφορά και στην ένταξη των γονέων, ενώ η ιθαγένεια αφορά μόνο τα τέκνα των αλλοδαπών. Η πιο σημαντική όμως σχετίζεται με τον διαχωρισμό των κριτηρίων σε τυπικά και ουσιαστικά. Το κριτήριο της εξαετούς φοίτησης σε ελληνικό σχολείο είναι προφανώς ένα ουσιαστικό κριτήριο. Ο νομοθέτης εκτίμησε ότι το γεγονός της εξαετούς επιτυχούς φοίτησης σε ελληνικό σχολείο τεκμηριώνει ουσιαστικά τον δεσμό του παιδιού με την ελληνική κοινωνία και δίνει το δικαίωμα στο ίδιο ή στους γονείς του αν διαμένουν νόμιμα στη χώρα να αποκτήσουν την ελληνική ιθαγένεια. Ο καθένας ασφαλώς δικαιούται να αμφιβάλει για την ορθότητα ή μη αυτής της εκτίμησης, αλλά δεν επιτρέπεται να την εκλαμβάνει ως τυπική. Οι ίδιοι οι δικαστές που ανήγαγαν την εξαετή φοίτηση σε τυπικό κριτήριο, σε άλλο σημείο της απόφασης θεωρούν ότι η εννεαετής φοίτηση θα ήταν ουσιαστικό: «Εγγυημένο βαθμό εντάξεως θα πιστοποιούσε, κατ' αρχήν, η επιτυχής φοίτηση σε όλο το φάσμα της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσεως με λήψη του αντίστοιχου τίτλου σπουδών». Πρέπει να γίνει απολύτως σαφές ότι όλα τα κριτήρια που έθεταν οι επίμαχες διατάξεις αποτελούσαν την ουσιαστική εκτίμηση του νομοθέτη για την ύπαρξη δεσμού του αλλοδαπού τέκνου με την ελληνική κοινωνία, ικανού για την απόκτηση της ιθαγένειας. Εκτός από την εξαετή φοίτηση, και το γεγονός της γέννησης στην Ελλάδα παιδιού αλλοδαπών γονέων που αμφότεροι διαμένουν τουλάχιστον πέντε χρόνια στη χώρα μας, αποτελεί ουσιαστική εκτίμηση για τον δεσμό του με την ελληνική κοινωνία. Εκτιμάται ότι θα μεγαλώσει σε αυτήν και, εφόσον οι γονείς του σχεδιάζουν την ένταξή του και την επιθυμούν, αποτελεί ουσιαστικό κριτήριο που τεκμηριώνει την ύπαρξη δεσμού με την ελληνική κοινωνία και, κατά συνέπεια, δικαιολογεί την απόκτηση της ελληνικής ιθαγένειας.

Αν διαγράψει κανείς τον διαχωρισμό μεταξύ τυπικών και

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Άρθρα

- «Ποιες ήταν οι πιο σημαντικές ιδέες του Dworkin;», Stephen Griffin
- «Ο Προμηθέας και οι Θεοί: το μετέωρο βήμα του δήμου», Κωνσταντίνος Τσουκαλάς
- «Προσχηματική αναθεώρηση», Ξενοφών Κοντιιάδης
- «Ανάγκη για θεσμούς άμεσης δημοκρατίας», Γιάννης Α. Τασόπουλος
- «Όχι άλλη άσκοπη συνταγματική αναθεώρηση», Γιώργος Γεραπετρίτης
- «Η εσχάτη πλάνη», Σταύρος Τσακυράκης

ουσιαστικών κριτηρίων, αυτό που μένει τελικά είναι η αμφισβήτηση της εξουσίας του νομοθέτη να εκτιμά τη σκοπιμότητα του μέτρου. Η μειοψηφία στην απόφαση (αποτελούμενη από 13 δικαστές) έχει απόλυτο δίκιο όταν επισημαίνει ότι η πλειοψηφία στην πραγματικότητα αμφισβητεί ανεπίτρεπτα την ουσιαστική εκτίμηση του νομοθέτη και την ορθότητα της επιλογής του. «Δεν μπορεί [...] να θεωρηθεί, αντικειμενικά και λογικά, ότι η, κατ'εξοχήν, πολιτική αυτή εκτίμηση του νομοθέτη είναι εσφαλμένη και μάλιστα καταδήλως εσφαλμένη και άρα παράλογη, ούτε ότι τα ανωτέρω κριτήρια είναι απρόσφορα για την επίτευξη του επιδιωκόμενου με τις επίμαχες ρυθμίσεις σκοπού και μάλιστα προδήλως απρόσφορα, όπως απαιτείται προκειμένου να κριθούν από το Δικαστήριο οι σχετικές διατάξεις αντισυνταγματικές».

Η απόφαση του Τμήματος έκρινε τις διατάξεις αντισυνταγματικές επικαλούμενη ως προϋπόθεση για την απόκτηση της ελληνικής ιθαγένειας την ανάγκη ύπαρξης εθνικού δεσμού. Αυτή η ερμηνεία ήταν εξαιρετικά χονδροειδής για να σταθεί. Εκτός των άλλων, έθετε ολωσδιόλου εκτός νόμου το *ius solis* στις περιπτώσεις που κάποιο Σύνταγμα προέβλεπε ότι η εξουσία πηγάζει ή ασκείται υπέρ του έθνους. Σύμφωνα με αυτήν, το βελγικό Σύνταγμα π.χ. που ορίζει ότι όλη η εξουσία πηγάζει από το Έθνος (άρθρο 33) δεν θα μπορούσε να επιτρέψει την απονομή ιθαγένειας σε παιδιά αλλοδαπών που γεννιούνται στο Βέλγιο. Η Ολομέλεια του ΣτΕ δεν θέλησε να ακολουθήσει το σκεπτικό της απόφασης του Τμήματος. Εγκατέλειψε το κριτήριο της ανάγκης ύπαρξης εθνικού δεσμού και υιοθέτησε την ανάγκη ύπαρξης δεσμού με την ελληνική κοινωνία. Έτσι, όμως, βρέθηκε χωρίς κανένα συνταγματικό έρεισμα για την κρίση των επίμαχων διατάξεων και κατέληξε να εκφέρει κρίσεις για τις πολιτικές επιλογές του νομοθέτη.

Η αμφισβήτηση των επιλογών του νομοθέτη είναι ασφαλώς απολύτως θεμιτή από οποιονδήποτε πολίτη. Μπορεί κάποιος να θεωρεί ότι μόνο με την προϋπόθεση μετάγγισης αίματος πρέπει να επιτρέπεται σε αλλοδαπό να πάρει την ελληνική ιθαγένεια. Δεν έχει παρά να ψηφίσει αναλόγως ελπίζοντας ότι το νομοθετικό σώμα θα υιοθετήσει τις απόψεις του. Νομίζω ότι το ίδιο ακριβώς, να ψηφίσει αναλόγως, πρέπει να κάνει και ο δικαστής ως πολίτης όταν διαφωνεί με τις πολιτικές επιλογές του νομοθέτη. Αυτό που δεν επιτρέπεται να κάνει κατά την άσκηση του δικαιοδοτικού του έργου είναι να εμφανίζει τις πολιτικές διαφωνίες του ως συνταγματικές επιταγές και να υποκαθιστά τον νομοθέτη.

www.cecl.gr

Επικοινωνία: centre@cecl.gr

πηγή: Εφημερίδα «ΤΑ ΝΕΑ», 09/02/2013

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Νέες δραστηριότητες του Κέντρου Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου – Ιδρύματος Θεμιστοκλή και Δημήτρη Τσάτσου

Εκδηλώσεις

- Κύκλος Εκδηλώσεων για την Ανανέωση του Πολιτικού Συστήματος
 - «Πολιτικό χρήμα και διαφθορά», Ινστιτούτο Goethe Αθηνών, 6 Μαρτίου 2013, ώρα 18:00

Προγράμματα

“Surveying LGBT people and authorities: qualitative component of public authorities’ research”

Νέες δραστηριότητες του Κέντρου Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου – Ιδρύματος Θεμιστοκλή και Δημήτρη Τσάτσου

Εκδηλώσεις

- Στο πλαίσιο του Κύκλου Εκδηλώσεων για την Ανανέωση του Πολιτικού Συστήματος, το Κέντρο Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου - Ίδρυμα Θεμιστοκλή και Δημήτρη Τσάτσου, σε συνεργασία με το Ίδρυμα Friedrich Ebert, διοργανώνει ανοικτή εκδήλωση με θέμα «Πολιτικό χρήμα και διαφθορά» στο Ινστιτούτο Goethe Αθηνών, 6 Μαρτίου 2013, ώρα 18:00

Ομιλητές

Κωνσταντίνος Τσουκαλάς, Ομ. Καθηγητής Παν/μίου Αθηνών
Χριστόφορος Βερναρδάκης, Επίκουρος Καθηγητής Α.Π.Θ.
Παναγιώτης Μαντζούφας, Επίκουρος Καθηγητής Α.Π.Θ.
Hubert Sickinger, Λέκτορας Πανεπιστημίου Βιέννης

Τη συζήτηση θα συντονίσει ο **Γιώργος Κατρούγκαλος**, Καθηγητής Δημοκρατείου Πανεπιστημίου Θράκης

Προγράμματα

- “Surveying LGBT people and authorities: qualitative component of public authorities’ research”

Το Κέντρο Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου – Ίδρυμα Θεμιστοκλή και Δημήτρη Τσάτσου (σε συνεργασία με την Ελληνική Ένωση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, το Κέντρο Ερευνών Μειονοτικών Ομάδων και το Κέντρο Πληροφόρησης & Τεκμηρίωσης για το Ρατσισμό, την Οικολογία, την Ειρήνη και τη μη Βία «Αντιγόνη»), ως εθνικό σημείο επαφής του Ευρωπαϊκού Δικτύου για τα Θεμελιώδη Δικαιώματα (FRANET) μετέχει σε πανευρωπαϊκή έρευνα που διενεργεί ο Ευρωπαϊκός Οργανισμός για τα Θεμελιώδη Δικαιώματα (European Union Agency on Fundamental Rights - FRA) με τίτλο «Surveying LGBT people and authorities: qualitative component of public authorities’ research».

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Νέες δραστηριότητες του Κέντρου Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου – Ιδρύματος Θεμιστοκλή και Δημήτρη Τσάτσου

Προγράμματα

“Surveying LGBT people and authorities: qualitative component of public authorities’ research”

Βιβλίο του μήνα

- “Routledge Handbook of Constitutional Law”, M. Tushnet/Th. Fleiner/Ch. Saunders (eds.), Routledge 2013, 504 σελ.

Βασικός στόχος της έρευνας είναι η συλλογή στοιχείων που θα βοηθήσουν τα αρμόδια θεσμικά όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης και τις αρχές των κρατών μελών να κατανοήσουν την εφαρμογή της νομοθεσίας και των πολιτικών που στοχεύουν στην προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων των λεσβιών, ομοφυλόφιλων, αμφισεξουαλικών και τρανσεξουαλικών ατόμων (lesbian, gay, bisexual and transgender – LGBT). Ειδικότερα, η ποιοτική έρευνα πεδίου αποσκοπεί να αναδείξει (μέσω προσωπικών συνεντεύξεων) την κουλτούρα, τις εμπειρίες και τις απόψεις δείγματος δημόσιων λειτουργών (που αποτελείται από τέσσερις ομάδες στόχους: δημοσίους υπαλλήλους, επαγγελματίες υγείας, αστυνομικούς και εκπαιδευτικούς) ως προς τους παράγοντες που επηρεάζουν την προστασία των δικαιωμάτων της εν λόγω ομάδας και την αποτελεσματική αντιμετώπιση των διακρίσεων, της βίας και της θυματοποίησής της.

Βιβλίο του μήνα

**“Routledge Handbook of Constitutional Law”
Mark Tushnet/ Thomas Fleiner/ Cheryl Saunders (eds.),
Routledge 2013, 504 σελ.**

Από τον διεθνή εκδοτικό οίκο Routledge εκδόθηκε πρόσφατα ένα από τα εγκυρότερα διεθνώς εγχειρίδια Συγκριτικού Συνταγματικού Δικαίου. Πρόκειται για συλλογικό έργο, που περιλαμβάνει πρωτότυπα κεφάλαια για τα οποία συνεργάστηκαν, ανά δύο για κάθε θεματικό πεδίο, κορυφαίοι επιστήμονες του κλάδου από όλο τον κόσμο.

Η δομή του έργου είναι πρωτότυπη και καλύπτει τα κεντρικά προβλήματα που απασχολούν την επιστήμη του Συνταγματικού Δικαίου. Αντί των κλασικών, μέχρι σήμερα, αναλύσεων, που είναι αφιερωμένες σε συγκρίσεις εθνικών συστημάτων δικαίου, το εγχειρίδιο εστιάζει στις ιδέες και τις αξίες που βρίσκονται στο επίκεντρο του σύγχρονου συνταγματικού προβληματισμού. Δεν αποτελεί, συνεπώς, ένα αυτοαναφορικό βιβλίο αλλά εργαλείο ενημέρωσης και σκέψης.

Το εγχειρίδιο χωρίζεται σε τέσσερα μέρη:

Μέρος Πρώτο: Γενικά θέματα. Αντιμετωπίζει τα πρωταρχικά ζητήματα του συνταγματικού δικαίου, όπως η θέσπιση των συνταγμάτων, η επίπτωση της θρησκείας και του πολιτισμού στα συντάγματα, και η σχέση μεταξύ του

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Νέες δραστηριότητες του Κέντρου Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου – Ιδρύματος Θεμιστοκλή και Δημήτρη Τσάτσου

Βιβλίο του μήνα

- “Routledge Handbook of Constitutional Law”,
M. Tushnet/Th. Fleiner/Ch. Saunders (eds.),
Routledge 2013, 504 σελ.

διεθνούς δικαίου και των εθνικών συνταγμάτων.

Μέρος Δεύτερο: Δομές. Παρουσιάζει διαφορετικές προσεγγίσεις όσον αφορά τους θεσμούς, την κρατική οργάνωση και τις θεμελιώδεις έννοιες της έννομης τάξης.

Μέρος Τρίτο: Δικαιώματα. Καλύπτει τα θεμελιώδη δικαιώματα, με ιδιαίτερη έμφαση στα λεγόμενα «νέα» δικαιώματα.

Μέρος Τέταρτο: Νέες Προκλήσεις. Διερευνά σύγχρονες θεματικές όπως οι συνταγματικές επιπτώσεις των νέων τεχνολογιών και της μετανάστευσης, η μετεξέλιξη της κυριαρχίας υπό την πίεση της παγκοσμιοποίησης και των υπερεθνικών οργανισμών και ο ρόλος τους στη θέσπιση συνταγμάτων μετά από πολέμους ή εμφύλιες διαμάχες.

Από την ελληνική θεωρία στον τόμο μετέχουν οι καθηγητές Ξενοφών Κοντιάδης, που συνέγραψε από κοινού με την J.Widner το κεφάλαιο “Constitution-writing processes” και Γιώργος Κατρούγκαλος, που συνέγραψε από κοινού με τον P. O’ Connell το κεφάλαιο “Fundamental social rights”.

www.cecl.gr

Επικοινωνία: centre@cecl.gr